

***Příručka pro vzdělávání
dětí s odlišným mateřským jazykem***

1

**Základní škola Praha-Petrovice, příspěvková
organizace**

Dopplerova 351, Praha 10 - Petrovice

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Poděkování

Autorský kolektiv děkuje všem zaměstnancům a zaměstnankyním Základní školy Praha – Petrovice za jejich spolupráci při vyplňování dotazníků ke vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem a následné diskusi konceptu příručky včetně jeho ověřování v praxi.

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

OBSAH

Situace v České republice	4
Terminologie	4
První kontakt	4
Přijímací pohovor	5
Přijímací řízení na střední školy	8
Podpora pedagogicko-psychologických poraden	9
Pojištění cizinců	9
Zařazení do ročníku	9
Asistent/ka pedagoga/žky	11
Klasifikace žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka	11
Financování podpory žáků s OMJ	12
Adaptační koordinátor/ka	13
Kulturní odlišnosti	13
Sociokulturní minimum	13
Výuka češtiny jako druhého jazyka	14
Děti se specifickými poruchami učení	16
Plán jazykové podpory	17
Teorie ledovce	18
Pomůcky pro žáky s OMJ	19
Důležité kroky v procesu integrace	22
Komunikace s rodiči dětí s OMJ	23
Specifika online výuky dětí s OMJ	24

SITUACE V ČESKÉ REPUBLICCE

Počet dětí-cizinců u nás v posledních pěti letech stoupl o třetinu. Tyto děti pocházejí jak z jazykově příbuzných oblastí (zejména ze Slovenska a Ukrajiny), tak i ze zemí jazykově a kulturně vzdálených (především z Vietnamu). V současné době se v českých mateřských školách vzdělává přes 10 000 cizinců, což představuje asi 3% vzdělávaných dětí (z toho více než čtvrtinu tvoří děti vietnamské, necelou čtvrtinu děti z Ukrajiny a necelou pětinu děti ze Slovenska). V základních školách v České republice je vzděláváno přes 22 000 cizinců, tedy asi 2,5%, (z toho skoro 27% tvoří Ukrajinci, 22% Slováci a 20% Vietnamci). Na středních školách studuje asi 10 000 cizinců (z toho 30% z Ukrajiny, 18% z Vietnamu a 20% ze Slovenska). Očekává se, že počet dětí s nedostatečnou znalostí češtiny bude v nejbližších letech ještě stoupat.

TERMINOLOGIE

V současné době není úplně jasné, kdo je *žák-cizinec*. Podle legislativy jde o dítě s jinou státní příslušností než příslušností k České republice, což by ale znamenalo, že sem nespádají české děti narozené v cizině a děti s českým pasem, které ale neovládají češtinu. Jak již bylo zmíněno, ne každé dítě s potřebou podpory v oblasti vyučovacího jazyka lze jednoduše zařadit do některé z dosud používaných kategorií. Původně český vzdělávací systém používal (a v řadě případů stále ještě používá) termín *žák-cizinec*. Tento termín ale u řady dětí selhává – zdaleka ne každé dítě s pasem jiného státu než České republiky neumí česky a naopak jsou děti s českou státní příslušností, které česky pořádně neumějí. Řada dětí z bilingvních manželství sice má jednoho z rodičů české národnosti i státní příslušnosti (a současně má i dvojí občanství), v těchto rodinách však velmi často jeden jazyk zásadně převažuje nad druhým, a pokud to zrovna není čeština, může mít i takové dítě velké problémy s češtinou, zvláště s její školní verzí. Některé děti (zejména vietnamské) jsou poměrně dobře integrovány a češtinu se na dobré úrovni naučily v mateřské škole, pro úspěšnost v dalším vzdělávání to však často nestačí, zvláště když škola je jediné prostředí, kde česky hovoří, protože doma se hovoří výhradně mateřským jazykem. Velké potíže mohou mít také děti, které se sice narodily na našem území a mají české občanství (a často i národnost), žily ale dlouhou dobu v zahraničí – citelně se to dotýká například dětí romských, které strávily valnou část své vzdělávací dráhy, často i svého života, mimo ČR, přičemž ve škole hovořily anglicky a doma romsky.

V současné době se nejčastěji používá termín *žák/dítě s odlišným mateřským jazykem*, který vystihuje nejčastější typ dítěte s potřebou podpory, o níž zde hovoříme. Ještě výstižnější je pro naše potřeby označení *žák/dítě s neznalostí/nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka*, který však na druhou stranu poněkud opomíjí další potřebné a pro dítě nezbytné složky integrace (mimo vyučování). V této publikaci používáme zejména posledně dva jmenované termíny, a to podle toho, kde se který více hodí.

PRVNÍ KONTAKT

Česká legislativa stanoví, že všichni žáci mají právo na bezplatné vzdělávání v základních školách bez ohledu na to, ze které země pocházejí, a to i v případě, že není prokázáno, že jejich pobyt na území ČR je legální. Základní školy nemají právo prověřovat legalitu pobytu dítěte a nemohou stanovit žádné podmínky k přijetí. Takovou podmínkou nemůže být ani znalost vyučovacího jazyka.

Před první schůzkou s rodiči dítěte je třeba zjistit, zda dítě a rodiče rozumí česky. Pokud ne, je třeba zajistit si tlumočníka, například v Integračním centru (<https://icpraha.com>). Služby Integračního centra (vše zdarma) zahrnují kurzy českého jazyka od začátečníků (A1) až po pokročilé (B2), tlumočení a doprovody (ruština, ukrajinština, angličtina, vietnamština, arabština, čínština).

Kontakt: Miroslava Danyljuková (tel. 777 026 460, m.danylyuk@icpraha.com).

Základní službou Integračního centra je právě podpora komunikace dítěte a rodiny se školou, dále poradenství v oblasti prodloužení pobytu, sloučení rodiny, žádosti o státní občanství a uznávání zahraničního vzdělávání a doprovody na úřady. Pobočku na Pankráci (Hvězdova 1549/19) vede Linda Slováková (tel. 775 771 944, p Praha4@icpraha.com), kontaktovat můžete také integrační pracovníci Anastasi Yaninu (tel. 775 721 427, p Praha4.info@icpraha.com). Pobočku v Sapě (Libušská 319/126, hlavní budova Sapy, 6. patro) vede Stanislav Butorin (tel. 775 553 188, p Praha14@icpraha.com), integrační pracovníci zde je Petra Sedláčková (tel. 777 260 324, p Praha14.info@icpraha.com).

Tlumočnické služby lze objednat také u Národního pedagogického institutu ČR (dříve NIDV), podrobnosti najdete na <http://cizinci.npocr.cz/tlumozeni-a-preklady/>, překlady a tlumočení zde realizují nejpozději do pěti dnů od objednávky. Koordinátorem pro Prahu a střední Čechy je Michal Kryl (222 122 310, 775 869 773, michal.kryl@npocr.cz), garantkou pro vzdělávání dětí s OMJ je Alice Kourkzi (274 022 432, 775 070 519, alice.kourkzi@npocr.cz).

Co se týče zápisu, ten probíhá zcela totožně jako u dětí, které češtinu ovládají. Odklad školní docházky by měl být doporučen pouze v případě, že dítě není přiměřeně tělesně a duševně vyzrálé, nikoli pouze kvůli nedostatečné znalosti vyučovacího jazyka. Přichází-li dítě k zápisu jako ostatní děti, je relativně dost času na vyřešení potřebných záležitostí. Pokud ale dítě nastupuje do školy v průběhu školního roku, může školu i rodiče tlačit čas. I proto je vhodné, když má agendu dětí s odlišným mateřským jazykem na starosti konkrétní osoba, která přesně ví, co a kdy je potřeba udělat a která vede tým, jenž se o dítě začíná starat.

Zodpovědná osoba pro integraci dětí s odlišným mateřským jazykem v naší škole:

Mgr. Iveta Řezníčková

Kontakt: +420 777 682 224, iveta.reznickova@zsprahapetrovice.cz

Jakmile rodiče podají žádost o přijetí dítěte, je třeba ji vyřídit bezodkladně, nejpozději však do 30 dnů. Dítě by mělo nastoupit do školy okamžitě po přijetí (pokud nejde o přijetí na základě standardního zápisu).

PŘIJÍMACÍ POHOVOR

Zodpovědná osoba by měla koordinovat také první kontakt s rodiči dítěte. Při něm se především snažte zjistit co nejvíce potřebných informací o dítěti, zároveň předejte informace o chodu školy, organizaci výuky a vzdělávacím systému a informace o právech a povinnostech rodiny, dítěte a školy. Vyměňte si důležité kontakty. Za školu by se v ideálním případě měli přijímacího pohovoru zúčastnit ředitel/ka, osoba zodpovědná za integraci cizinců a/nebo dětí se SVP – koordinátor/ka inkluze, metodik/čka prevence, výchovný/á poradce/kyně, speciální pedagog/žka a budoucí třídní učitel/ka.

Ideální složení školního týmu pro přijímací pohovor a kontakty

Osoba zodpovědná za integraci: Mgr. Iveta Řezníčková

Ředitelka: Mgr. Iveta Řezníčková

Koordinátorka inkluze: Mgr. Jana Gabašová

Školní metodička prevence: Mgr. Veronika Balíčková

Výchovná poradkyně (pro 1./2. stupeň): Mgr. Jana Gabašová

Speciální pedagog/žka: Mgr. Jana Gabašová, PhDr. Martin Staněk

Adaptační koordinátor/ka + budoucí třídní učitel/ka: bude určeno při přijímacím pohovoru.

Pokud je ve škole vyučující který/á ovládá mateřštinu dané rodiny, je vhodné, aby se první schůzky rovněž zúčastnil/a.

Jazyková vybavenost vyučujících:

Vyučující	Jazyk
Mgr. Jana Gabašová	angličtina
Mgr. Markéta Pospíšilová	angličtina, němčina
Mgr. Kateřina Suchá	angličtina
Ing. Lenka Říhová	němčina
Mgr. Anna Procházková	ruština
Mgr. Iveta Řezníčková	ruština
Mgr. Marcela Karásková	angličtina
Mgr. Petra Tillová	angličtina
Mgr. Michaela Dočekalová	angličtina
Marcel Hádlík	angličtina
Ing. Tereza Blechová	francouzština
Mgr. Martin Vachl	němčina
Mgr. Zina Kutová	angličtina
MgA. Michal Svoboda	angličtina

6

Totéž platí o vyučujících, kteří již vzdělávali dítě ze stejné země:

Země původu	Vyučující se zkušeností
Ukrajina	Mgr. Jana Gabašová, Mgr. Veronika Balíčková, Mgr. Iveta Řezníčková, Mgr. Jana Ulrichová
Pobřeží slonoviny	Ing. Tereza Blechová
Tunis	Mgr. Petra Tillová
Vietnam	Mgr. Bohumila Foltýnová

Rodiče by měli předložit:

- rodný list dítěte
- pas rodičů i dítěte
- pokud dítě nemá rodné číslo, musí o ně rodiče požádat Ministerstvo vnitra
- doklad o zdravotním pojištění dítěte
- předchozí vysvědčení, případně čestné prohlášení rodičů o předchozím vzdělávání
- dokumentaci z předchozí školy, sešity dítěte apod.

Kopie těchto dokladů si můžete udělat se souhlasem rodičů – ideální postup je, že se na kopiích dohodnete, doklady si okopírujete a přímo na ně si necháte podepsat souhlas rodičů s jejich uložením pro potřeby správního řízení.

Od rodičů zjistěte:

- jak se správně vyslovuje jméno dítěte, jak si přeje oslovovat
- jak dlouho je dítě v ČR
- zda bylo po nějaký čas odloučeno/stále je odloučeno od rodičů
- s kým dítě bydlí, zda zůstal někdo, koho má rádo, v zahraničí
- zda a jakou zkušenost má s češtinou
- v jakém jazyce/jazycích čte a píše
- jaké jazyky používá doma
- co dítě zajímá, jeho silné stránky
- jak se dítě cítí a chová v kolektivu vrstevníků
- jak zvládá změny
- zda mělo v minulosti závažné výchovné potíže
- zda potřebuje specifický přístup/způsob komunikace
- zda má nějaké zdravotní potíže
- jaké má rodina plány do budoucna, zejména zda chce v ČR zůstat
- stravovací zvyklosti, případná dieta dítěte
- předchozí vzdělávací dráha a shoda s českým kurikulem
- pokud rodiče nerozumí česky, vyjasněte s nimi, ve kterých jazycích jsou schopni komunikovat, případně na koho z okruhu rodiny je možné se obrátit česky v případech náhlé potřeby
- preferovaný způsob komunikace (e-mail, Bakaláři, telefonní kontakt, prostředník - překladatel).

Rodičům sdělte (ideálně v mateřském, nebo alespoň světovém jazyce, využijte tlumočnických služeb), vše podstatné jim předejte písemně (nejlepší forma je tiskací písmo) a ponechte si podepsanou kopii/záznam pro Vás):

- informace k zápisu
- informace o provozu školní družiny
- informace o školním stravování a alergenech v jídlu
- informace o přestupu na jinou školu

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

- informace (+ formulář) k uvolnění z vyučování
- veškeré potřebné školní kontakty
- harmonogram školního roku
- mapu školy (WC, šatny, jídelna, družina, ředitelna, kabinet třídní/ho učitelky/le atd.)
- informace o organizaci školního dne (začátek vyučování, kdy nejpozději má být dítě ve škole, rozvrh hodin, zkratky předmětů a vyučujících, přestávky, čas odchodu ze školy)
- způsob hodnocení
- další praktické informace (domácí příprava, stravování, přihláška do družiny a do jídelny, přezůvky, svačina, pomůcky, platby atd.)
- žádost o účast na třídních schůzkách s možností zajistit tlumočníka nebo překlad podávaných informací a informace o konzultačních hodinách
- seznam základního školního vybavení, které mají rodiče dítěti koupit (může být i obrázkový).

Na webu Národního pedagogického institutu ČR najdete materiály v jazykových mutacích (česky, anglicky, arabsky, bulharsky, rusky, španělsky a vietnamsky), pro další varianty využijte překladatelských služeb NPI ČR (<http://cizinci.npicr.cz/metodiky/>) – jde o informace k zápisu, informace o školní družině, o školním stravování a alergenech, o přestupu na jinou školu a žádost o uvolnění z vyučování.

Jak může vypadat **seznam pro rodiče** (ideálně v mateřském jazyce a s obrázky jednotlivých pomůcek):

- seznam pomůcek: penál, pero, tornado, kružítko, obyčejné tužky, pastelky, pravítko
- přezůvky, cvičební úbor, švihadlo, tenisky do tělocvičny
- domácí úkoly – jakou formou jsou zadávány, v jaké frekvenci a intenzitě, jaká spolupráce se vyžaduje od rodiny (minimálně v počátcích je důležité, aby dítě domácí zadání zvládalo vypracovat samo a rodiče mu nemuseli pomáhat, zároveň ale viděli například v sešitech značku jasně označující domácí úkol a mohli kontrolovat plnění domácí přípravy)
- seznam slovníků, obrázkových encyklopedií, které je možné/potřebné zakoupit nebo které škola dítěti zapůjčí (s podmínkami zápůjčky).

Ujistěte rodiče, že veškeré informace, které Vám předají, považujete za důvěrné a budete je předávat pouze předem určeným zodpovědným osobám, a to za účelem usnadnění integrace a vzdělávání jejich dítěte.

PŘIJÍMACÍ ŘÍZENÍ NA STŘEDNÍ ŠKOLY

Pro přijetí na střední školu v České republice dokládají uchazeči splnění devíti let povinné školní docházky, a to doložením dvou posledních vysvědčení. Mimořádně nadané děti nebo děti, které dokončily základní povinnou docházku dříve, protože to umožňoval odlišný vzdělávací systém, musejí doložit nostrifikaci, tedy uznání platnosti takového vzdělání.

V případě dětí, které dokončily základní školu mimo území České republiky, lze prominout jednotnou zkoušku z českého jazyka. Znalost vyučovacího jazyka se u těchto žáků ověřuje pohovorem. Pokud ale dítě byť jen jediný měsíc docházelo do české školy, kde ukončilo povinnou základní docházku, musí jednotnou zkoušku z češtiny konat. Na základě diagnostiky v pedagogicko-psychologické poradně a

jejího doporučení může takový žák získat delší čas na vypracování testu nebo možnost použití překladového slovníku.

Příprava na přijímací zkoušky může probíhat podobně jako u dětí s dokonalou znalostí češtiny, je ale třeba se zaměřit na specifický jazyk přijímacích testů a na porozumění jeho specifikům.

PODPORA PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÝCH PORADEN

Krajskou koordinátorkou péče o žáky-cizince v pedagogicko-psychologických poradnách v Praze je Mgr. Pavla Kubičková z Pedagogicko-psychologické poradny pro Prahu 10 (tel. 272 657 712, ppp10@ppp10.eu).

Nehledě na to, že pedagogicko-psychologické poradny nemají jednoznačně vymezené diagnostické nástroje pro vyšetření žáků-cizinců a že nedisponují dostatečnými službami tlumočnicků, jsou poradenská zařízení povinna poskytnout poradenskou pomoc, nemohou tedy odmítnout provést vyšetření žáků-cizinců a musejí to vyřešit (= zajistit tlumočníka). V tomto smyslu vydala jasné stanovisko i Česká školní inspekce.

Pokud je předem jasné, že dítě bude potřebovat podporu ve druhém až pátém stupni, informujte rodiče o následném postupu – předejte jim kontakt na poradnu, s níž spolupracujete a vysvětlete jim celý proces a jeho potřebnost pro dítě.

Kontakt na spolupracující poradnu: Pedagogicko-psychologická poradna pro Prahu 10, Jabloňová 30a, 106 00 Praha 10 – Záběhlice – psycholožka Mgr. Michaela Barteková (tel. 778 540 716), speciální pedagožka (773 740 882).

Pokud je již ve škole integrováno dítě stejné národnosti, pokuste se rodiny propojit. Společné aktivní komunikaci prospívá také zapojování rodiny do komunitního života, například organizací národních dnů nebo besedami.

POJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Z veřejného zdravotního pojištění jsou ze zákona pojištěny všechny osoby, které mají na území ČR trvalý pobyt, tedy i cizinci s trvalým pobytem a jejich rodinní příslušníci. Účastníky veřejného pojištění jsou také děti azylantů, žadatelů o mezinárodní ochranu a cizinců požívajících tzv. dočasné ochrany, dále děti osob bez trvalého pobytu, děti občanů jiného členského státu EU, EHP a Švýcarska, kteří jsou zde zaměstnáni nebo pracují jako OSVČ.

Ostatní cizinci ani jejich děti nejsou účastníky veřejného zdravotního pojištění, a tudíž jsou odkázáni na komerční cestovní zdravotní pojištění. ALE: podle §48 Zákona o zdravotních službách musí být každý pacient ošetřen, pokud se jedná o neodkladné případy ohrožující život či vedoucí k závažnému zhoršení zdravotního stavu. V případě náhlé příhody ve škole proto klidně volejte lékaře či záchrannou službu.

ZAŘAZENÍ DO ROČNÍKU

Nové příchozí žáky by škola měla zařadit podle věku, maximálně o jeden ročník níže. Zahraniční zkušenosti ukazují, že zařazování do nižších ročníků integraci komplikuje. Ani v první či druhé třídě se čeština neučí tak, aby to vyhovovalo cizincům. Skutečně nejefektivnější formou integrace a vzdělávání

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

dětí s nedostatečnou znalostí nebo neznalostí vyučovacího jazyka je cílená podpora a individuální přístup včetně výuky češtiny jako druhého jazyka. Kromě toho se děti ve výrazně mladším kolektivu necítí dobře, což zásadně komplikuje jejich socializaci a integraci do kolektivu. Psychicky a sociálně náročná je navíc taková situace i pro ostatní děti ve třídě.

Specifickou skupinu představují žáci ve věku 14 až 15 let: z důvodu blížících se přijímacích zkoušek na střední školy je nutné zohlednit jejich jazykovou vybavenost a náročnou přípravu na přijímací zkoušky. Pokud se dítě (třeba i velmi krátkou dobu) vzdělávalo v české škole, ze zákona mu nelze prominout jednotnou přijímací zkoušku z českého jazyka. Proto se v těchto případech doporučuje zařadit děti o ročník, výjimečně i o dva ročníky níže. Pokud je dítě zařazeno do 9. ročníku, je možné mu na základě doporučení ŠPZ v rámci podpory třetího stupně prodloužit délku studia na základní škole o jeden rok, respektive devátý ročník rozložit do dvou školních let. Na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny je možné dětem, které chtějí konat jednotnou přijímací zkoušku z českého jazyka, avšak tento jazyk neovládají, alespoň částečně přizpůsobit podmínky přijímací zkoušky.

Naopak nedostatečná znalost vyučovacího jazyka nemůže být sama o sobě důvodem pro opakování ročníku, což je mimochodem nástroj, který je již považován za překonaný a často z výše uvedených důvodů, zejména těch sociálních, kontraproduktivní. Pro děti, které se během prvního roku docházky do školy integrovaly do třídního kolektivu, pak „propadnutí“ může znamenat doslova pohromu – procesem socializace v nové třídě totiž musejí projít znovu.

Další specifickou skupinu tvoří žáci bez předchozího vzdělání nebo děti, které se posledních několik let nemohly vzdělávat. I tyto děti je nejvhodnější zařazovat podle věku a zároveň zintenzivnit výuku češtiny jako druhého jazyka. Pokud po splnění devítileté školní docházky stále dítě nemá ukončené základní vzdělání, což komplikuje jeho možnost dalšího vzdělávání a získání kvalifikace, mohou rodiče požádat o prodloužení vzdělávání o další rok. Podle §55 školského zákona ale musí dítě dokončit základní vzdělání nejpozději v roce, v němž dosáhne plnoletosti. Ze zákona na takové prodloužení navíc dítě nemá nárok, je tedy na managementu školy, zda žádost akceptuje. Další možnosti pro tyto děti je získání úplného základního vzdělání ve speciálním kurzu – podrobnosti najdete na <http://www.nicm.cz/kurz-pro-ukonceni-zakladniho-vzdelani>.

10

Co žák s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka nejvíc potřebuje:

- výuku češtiny jako druhého jazyka, nikoli češtinu nižších ročníků
- umístění mezi žáky stejného věku navzdory jazykové neznalosti – to je klíčové pro rychlé začlenění a pokrok v osvojování jazyka, ale i učiva a dovedností daného ročníku
- vytvoření plánu jazykové podpory (PJP) nebo individuálního vzdělávacího plánu (IVP) s reálnými cíli vzdělávání pro dané dítě
- další podporu, například asistenta pedagoga nebo doučování.

Po přijetí dítěte s OMJ se vyplatí opatřit zásadní orientační body ve škole (ředitelna, jídelna, záchody, tělocvična, odborné učebny apod.) a směrovky do těchto bodů cizojazyčnými štítky nebo piktogramy. V kmenové třídě je možné, například v rámci předmětů pracovní či výtvarné výchovy nebo projektového dne, označit veškeré vybavení lepicími papírky s českými nápisy, případně i výslovností.

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

Informaci o příchodu nového žáka, který nebude schopen komunikovat česky, by měl dostat kompletní školní personál včetně školníka či kuchařek.

Poskytuje se u dětí s OMJ ve 3. stupni podpory, tedy u žáků bez znalosti vyučovacího jazyka. U dítěte, jehož mateřštinu neovládá žádný z pedagogů, je možné na pozici AP zaměstnat osobu hovořící česky a žákovým mateřským jazykem. Dvojjazyční AP jsou běžní AP s tou výhodou, že ovládají další jazyk jako žáci s OMJ ve třídě. Největší výhodou jsou v počátcích integrace u dětí, které vůbec neumějí česky.

Náplň práce AP pro dítě s OMJ:

- pomoc vyučujícím s přípravou a plánováním výuky (zohledňuje děti s OMJ ve třídě, upravuje materiály pro děti s OMJ, připravuje podpůrné materiály (vytipuje klíčovou slovní zásobu a fráze, zjednoduší texty apod.)
- podpora žáků v zapojování se do výuky – přeformuluje/zjednoduší zadání úkolů
- práce se skupinou žáků s OMJ
- individuální práce s dětmi s OMJ (ve třídě i mimo ni)
- pomoc dítěti v přípravě na výuku (pomoc s DÚ, vždy po konzultaci s rodiči)
- zapojení do tvorby IVP (zodpovědnost je ale na vyučujícím)
- zapojení do hodnocení žáka
- příprava informativních textů pro rodiče (v jejich jazyce).

Spolupráce AP s vyučujícím:

Vyučující by měl AP dětem představit a říci jim, proč je ve třídě. Společně by se měli dohodnout na oslovování AP dětmi (paní asistentko/jméno, vykání/tykání). Vyučující a AP by si měli vyhradit čas na pravidelná setkávání, a to alespoň jednu hodinu týdně. Asistent/ka by se měl/a účastnit třídních schůzek a konzultací. Společně by si vyučující a asistent/ka měli nastavit pravidla komunikace ve třídě (ideálně gesta, aby nerušili ostatní) a určit místo práce AP ve třídě – asistent/ka by neměl/a překážet ostatním dětem, zároveň by měl/a vidět na celou třídu a neměl/a by sedět jen u „svého“ dítěte. AP by se měl/a co nejdříve seznámit s rodiči dítěte.

AP může tvořit portfolio žáka – např. mapy učebního pokroku na www.mup.scio.cz, které pomohou sledovat individuální pokrok v učení v šesti oblastech: český jazyk, matematická gramotnost, čtenářská gramotnost, přírodovědná gramotnost, angličtina a společenské vědy.

Alternativy k AP: stážisté/ky – student/ky pedagogických fakult v rámci své praxe, dobrovolníci např. z řad rodičů, tutoring současnými nebo bývalými žáky školy.

KLASIFIKACE ŽÁKŮ S NEDOSTATEČNOU ZNALOSTÍ VYUČOVACÍHO JAZYKA

Klasifikaci dětí s odlišným mateřským jazykem upravuje §51 - §53 školského zákona a §14 - §17 vyhlášky o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. Dosažená úroveň znalosti českého jazyka se podle §15 odst. 2 a 4 vyhlášky považuje za „závažnou souvislost“, která ovlivňuje výkon žáka, a proto se k ní při hodnocení přihlíží. Na konci prvního pololetí nemusí být žák hodnocen na vysvědčení, a to ani v náhradním termínu.

Žáky s OMJ je nutné na konci školního roku klasifikovat na vysvědčení (v opačném případě musí opakovat ročník). Samotná neznalost vyučovacího jazyka nemůže být důvodem k absenci hodnocení, a to ani v pololetí. Podle přílohy vyhlášky č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných má hodnocení vycházet ze zjištěných specifík. Takovým specifíkem může být právě například neznalost jazyka. Je tedy nutné nastavit taková kritéria hodnocení, která dítěti umožní dosáhnout osobního pokroku. Ideální je, pokud klasifikujete dítě výhradně z toho, co jste je sami naučili, co jste s ním procvičovali a jste přesvědčeni, že by již danou dovednost mělo ovládat.

Průběžné hodnocení: na základě předem stanovených kritérií, s ohledem na sociální zázemí, podle stanovených individuálních učebních cílů, které pro dítě budou reálné a splnitelné. Důležitá je spolupráce všech vyučujících a poradny. Rodič žáka může požádat o slovní hodnocení až po tři pololetí, schvaluje ředitel/ka školy, ideální je co nejdříve přejít na známky (riziko pocitu vyloučení zejména na druhém stupni), nebo kombinovat známky se slovním hodnocením. Rodiče si také mohou vybrat konkrétní předměty, kde se bude hodnotit slovně (například u výchov je lepší dávat známky – šance na dobré hodnocení, motivace). Při slovním hodnocení dokážete dobře popsat výkon žáka, je motivační, zaměřené na individualitu dítěte a neporovnává jeho výkony s výkony spolužáků, ale je **méně srozumitelné pro děti i rodiče**. Místo slovního hodnocení a známek se dají použít také body, procenta, sebehodnocení, grafika apod.

Hodnocení na vysvědčení: ve školském zákoně a vyhlášce jsou stanoveny tři způsoby hodnocení: klasifikace, slovní, kombinace (vše musí být uvedeno v ŠVP); hodnocení se má vztahovat k očekávaným výstupům („úroveň znalosti českého jazyka se považuje za závažnou souvislost, která ovlivňuje výkon“ – vyhláška 48/2005 §15, odstavec 6). Ve slovním hodnocení popište pokrok ve všech složkách: komunikace, čtení, psaní a porozumění textu + doporučení do budoucna. Na konci 1. pololetí nemusí být žák hodnocen na vysvědčení, a to ani v náhradním termínu. Pokud by nebyl hodnocen na konci 2. pololetí, musí opakovat ročník. Využijte možnost pochvaly třídního učitele (za snahu, píli, účast na projektech apod.).

Hodnocení v době distanční výuky: zásadní část hodnocení by měla vycházet z doby, kdy dítě chodilo do školy (pokud to lze), hodnocení za distanční výuku by mělo být podpůrné s přihlédnutím k individuálním podmínkám. Velmi vhodné pro distanční výuku (nejen pro žáky s OMJ) je **formativní hodnocení** a zapojení žáků samotných do hodnocení.

FINANCOVÁNÍ PODPORY ŽÁKŮ S OMJ

Kromě podpůrných opatření na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny, případně speciálně pedagogického centra (hodiny češtiny, asistent pedagoga, speciální učebnice atd.), je možno v rámci tzv. šablon čerpat personální podporu ve formě školního asistenta, doučování pro žáky ohrožené školním neúspěchem. Využít lze také projekty obcí (městských částí) na integraci cizinců v rámci podpory Ministerstva vnitra ČR, zde lze čerpat prostředky na výuku češtiny, činnost asistentů pedagoga či překladatelů (příjemce finančních prostředků je obec/městská část).

ADAPTAČNÍ KOORDINÁTOR/KA

Tuto pozici může ve škole zajistit člověk, který bude k dispozici dítěti s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka po dobu prvních čtyř týdnů od nástupu do školy. Adaptační koordinátor/ka seznámí dítě se školními právy a povinnostmi, s běžným režimem vyučovacího dne včetně rozvrhu, se stravováním, školní družinou a odpoledními zájmovými aktivitami, se zažitými zvyklostmi v českém kulturním prostředí. Rovněž by se měl/a podílet na realizaci výuky češtiny jako druhého jazyka a ve spolupráci se školou zajistit dítěti bezplatnou výuku češtiny jako druhého jazyka po skončení adaptačního období. Adaptačním koordinátorem by měl být přednostně pracovník dané školy, případně externí pracovník, minimálně s maturitou. Služby adaptačního koordinátora hradí Národní pedagogický institut. Podrobnosti na <https://cizinci.npicr.cz/adaptacni-koordinatori>. Příručku pro adaptační koordinátory najdete zde: <https://cizinci.npi.cz/wp-content/uploads/2020/12/web-Adaptacni-koordinator.pdf>.

KULTURNÍ ODLIŠNOSTI

Na kulturní odlišnosti je třeba myslet u dětí, které mají předchozí školní zkušenost, jež je však zásadně odlišná od našeho vzdělávacího systému. Například děti z Asie jsou zvyklé na mnohahodinovou frontální výuku a memorování, zatímco děti ze západních zemí jsou zvyklé o všem diskutovat, prosazovat svůj názor a individualitu a pracovat zejména ve skupinách a na různorodých projektech.

Někteří rodiče jsou velmi skeptičtí k úrovni českého vzdělávacího systému (často aniž by jeho skutečnou úroveň reálně znali), a proto vyžadují nástup dítěte do vyššího ročníku. Především kvůli poměrně velkému množství abstraktního učiva, které bez pokročilé znalosti češtiny nelze pochopit, to ale není správné. (Pokud na tom rodič trvá, můžete mu doporučit některou ze zahraničních škol působících na našem území).

Kromě toho je potřeba pracovat také s třídním klimatem: třídní učitel/ka by měl/a probrat, kdo nově do třídy přijde, z jaké země pochází a s čím může mít problém. Předem a poté i s nově příchozím dítětem je dobré probrat třídní pravidla. V některých třídách a u extrovertních dětí s OMJ se osvědčilo „křeslo pro hosta“, v němž nový žák či žačka odpovídá na otázky třídy. Dítě také může dostat patrona, dobrovolníka. Při velkém zájmu se děti v patronátu mohou střídat.

Na druhou stranu je dobré vyvarovat se situací, kdy z žáka s odlišným mateřským jazykem vytvoříme reprezentanta dané kultury. Můžeme se ptát na konkrétní individuální zkušenosti dítěte, tak jako se ptáme dětí narozených českým rodičům v Česku. Tuto jedinečnou zkušenost ale nezobecňujeme, ani se na žáka neobracíme výhradně s dotazy tohoto typu („A jak to chodí ve Vietnamu?“). Vždy se také předem dítěte z cizí země ptáme, zda chce o své domovině hovořit, a umožníme mu i odmítnout.

SOCIOKULTURNÍ MINIMUM

Hned od počátku je dobré postupovat v komunikaci s dítětem z odlišného kulturního prostředí a jeho rodinou podle hesla *Naše země, naše pravidla*. Ideální je poskytovat písemné informace a pokyny v dané jazykové mutaci a při každé příležitosti instrukce a pravidla opakovat. Důležité je také nepředpokládat společný univerzální základ, který v tomto případě prostě chybí. Pokud komunikace

s rodinou selhává, je na místě písemný záznam (opakovaného) předání informací, a případně i kontakt s OSPOD. Jestliže rodina nespolupracuje, chybí základní prvek integrace a je na místě to řešit.

V této souvislosti doporučujeme publikaci Petry Procházkové *Sociokulturní minimum pro malé cizince*, která obsahuje kapitoly pro první krůčky v českém prostředí (zdravení, oslovování, představování, škola, čas, jídlo, stolování, korespondence, krizové situace, na ulici, v divadle, Vánoce a Velikonoce). Knižka je dostupná v mongolštině, vietnamštině a ukrajinštině.

VÝUKA ČEŠTINY JAKO DRUHÉHO JAZYKA

Podle §10 vyhlášky č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech povinné školní docházky určí krajský úřad ve spolupráci se zřizovateli škol školy, ve kterých je na území kraje poskytována bezplatná příprava k začlenění do základního vzdělávání zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám žáků pro děti s odlišným mateřským jazykem, které v kraji plní povinnou školní docházku. Jazyková příprava dětí s nedostatečnou znalostí nebo neznalostí vyučovacího jazyka by tedy měla probíhat v těchto určených školách, kam by děti měly dojíždět z kmenové školy, většinou odpoledne. Podle §11 zmíněné vyhlášky je celková délka jazykové přípravy žáka nejméně 70 vyučovacích hodin po dobu nejvýše šesti po sobě jdoucích měsíců školního vyučování.

Základní školy poskytující bezplatnou jazykovou přípravu: v Praze funguje třída pro jazykovou přípravu podle §20 odst. 5 zákona č. 561/2004 určená pro žáky, kteří jsou dětmi osoby se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie, které zde mají právo pobytu v První jazykové základní škole v Praze 4 (Horáčkova 1100). Dále je v každé městské části pověřena škola, která jednou týdně poskytuje dvě hodiny výuky češtiny jako druhého jazyka žákům z dané oblasti. Na Základní škole Marjánka byl zřízen bezplatný tříměsíční kurz českého jazyka přístupný nově příchozím žákům s odlišným mateřským jazykem, který po dobu tří měsíců nahrazuje výuku na kmenové škole.

V praxi se bohužel ukazuje, že jednak zdaleka ne všechny rodiny jsou ochotné a schopné vozit děti do vzdálenější školy na jazykovou přípravu, navíc už dopolední program v kmenové škole často dítě natolik vyčerpá, že na další výuku odpoledne nemá dostatek energie. Kromě toho je 70 hodin ke zvládnutí jazyka naprosto nedostatečná dotace. Efektivita systému tříd pro jazykovou přípravu tak většinou ztroskotává a zajištění schopnosti vzdělávání v češtině je tak v naprosté většině případů na kmenové škole.

Prvním krokem k výuce češtiny jako druhého jazyka je jazyková diagnostika. Testovat má smysl děti, které vykazují alespoň základní znalost češtiny, u dětí bez znalosti českého jazyka stačí zjistit, zda znají alespoň latinku. Efektivní diagnostický nástroj, s jehož pomocí můžete rozřadit žáky podle jazykových dovedností do tří kategorií podle tří stupňů podpůrných opatření, najdete na www.inkluzivniskola.cz/jak-zjistit-uroven-cestiny-diagnostika. Tato diagnostika obsahuje i návod, jak ji používat, jak vyhodnocovat výsledky testování a jak podle nich určit cíle a obsah následné výuky češtiny jako druhého jazyka. Děti, které dosud úplně neumějí číst a psát, případně děti bez znalosti latinky, se obvykle diagnostikují řízeným pohovorem, otázkami k obrázkům, ověřením porozumění základním instrukcím a stručným rozhovorem o osobě dítěte. Žáci třetích až devátých ročníků základních škol navíc absolvují písemné rozřazovací testy. Podrobnou metodiku představuje příručka *Diagnostika úrovně znalosti českého jazyka*, kterou vydalo Centrum pro integraci cizinců a v níž najdete užitečné informace, byť popisuje diagnostiku dospělých cizinců.

Úroveň jazykových znalostí ve školním provozu

A0 = dítě se nedomluví, nereaguje s jistotou ústně, písemně ani jiným projevem na jednoduché pokyny. Reaguje pouze tehdy, když je ze situace jasné, co má udělat, nebo učitel/ka doprovodí pokyn názornou ukázkou. Není schopné zapojit se do provozu třídy.

A1 = dítě reaguje věcně správně na jednoduché pokyny a otázky, orientuje se ve známých situacích. Jeho projev je jednoduchý, často s chybami, dítě používá nesprávné gramatické tvary.

A2 = dítě se domluví v běžných osobních i školních situacích, reaguje bez problémů slovně i písemně, čte a píše s chybami, ale nebrání to dorozumění, nedostatečná slovní zásoba.

B1 = dítě nemá problém s běžným vyjadřováním, ale má problém ve výuce, zvládá školní provoz, ale nemá dostatečnou slovní zásobu a rozvinuté vyjadřovací schopnosti, špatně píše a nemluví gramaticky správně.

B2 = dítě mluví i rozumí velmi dobře, ale neumí česky jako rodilý mluvčí, což mu brání ve školní úspěšnosti.

C1 = mluvený i psaný projev dítěte se blíží rodilému mluvčímu, na nižší úrovni než ostatní dovednosti je psaní.

Stupně podpory dětí s odlišným mateřským jazykem

2. stupeň podpůrných opatření = žáci s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka (přibližně úroveň B1 – B2) – doporučená podpůrná opatření:

- speciální učebnice a pomůcky (učebnice češtiny pro cizince)
- 1 hodina týdně pedagogické intervence – podpora v češtině jako druhém jazyce
- 1 hodina týdně speciálně pedagogické péče poskytované speciálním pedagogem školy
- posílení výuky ČJ nebo ČDJ v rámci nejvyššího možného počtu povinných hodin – nárok na 3 hodiny ČDJ/týden, nejvýše 120 hodin/rok.

3. stupeň podpůrných opatření = žáci s neznalostí vyučovacího jazyka (přibližně úroveň A0 – A2) – doporučená podpůrná opatření:

- úprava obsahu vzdělávání
- speciální učebnice a pomůcky (učebnice češtiny pro cizince)
- 3 hodiny týdně pedagogické intervence (z toho 1 hodina týdně práce se třídou)
- 3 hodiny týdně speciálně pedagogické péče poskytované speciálním pedagogem, případně psychologické intervence
- podpora výuky dalším pedagogem v rozsahu 0,5 úvazku (například specialist(k)a na výuku ČDJ)
- nárok na 3 hodiny ČDJ/týden, nejvýše 200 hodin/rok
- poradna může v rámci 3. stupně PO doporučit prodloužení délky vzdělávání
- vyhláška č. 27/2016Sb.: „Pokud to speciální vzdělávací potřeby vyžadují (zejména u žáků z odlišného kulturního prostředí nebo žijících v odlišných kulturních podmínkách), je možné v případě potřeby prodloužit délku základního, středního a vyššího odborného vzdělávání o

jeden rok.“ Jde zejména o žáky, kteří po příjezdu do ČR nastoupili do 9. ročníku, a z důvodu jazykové neznalosti ve studiu selhávají.

4. a 5. stupeň podpůrných opatření = pouze pro děti s odlišným mateřským jazykem, které mají zároveň jinou speciální vzdělávací potřebu, například zdravotní hendikep.

Při rozřazování žáků do skupin pro výuku češtiny jako druhého jazyka bereme v potaz nejen zjištěnou jazykovou úroveň, ale také věk dítěte, resp. ročník, do kterého je zařazeno. V jedné skupině by nemělo být víc než 10 žáků, pokud jich není více než šest, je zajištěna vysoká míra individualizovaného přístupu, i pokud je skupina značně heterogenní. Při sestavování skupin pro výuku češtiny jako druhého jazyka ve škole se pravděpodobně vždy dostanou do kolize rozvrhy jednotlivých žáků, v tom případě je pro dítě výhodou, pokud se podaří zachovat jeho vzdělávání ve výchovách a projektových dnech v kmenové třídě. Naopak §50 školského zákona umožňuje uvolnit dítě z českého jazyka a literatury a naukových předmětů typu zeměpisu či dějepisu, kde je při neznalosti vyučovacího jazyka stejně efektivita jeho účasti značně diskutabilní. Tyto hodiny je pak možné věnovat intenzivní jazykové přípravě. Později je však třeba myslet na to, aby škola nepromeškala vhodný čas k postupnému návratu dítěte do kmenové třídy i do výuky zmíněných předmětů tak, aby jeho vzdělávání bylo vždy co nejefektivnější.

DĚTI SE SPECIFICKÝMI PORUCHAMI UČENÍ

16

Varovné signály:

- problém se simultánním posloucháním vyučujícího v hodině a záznamem poznámek z tabule (opisování z tabule dítě ruší)
- dítě je pomalejší než ostatní v plnění instrukcí
- častější chyby v pravopisu – neplnění normy pro očekávané chyby na začátečnické úrovni při osvojování jazyka
- časté zaměňování písmen *b/d* a *p/q*, přehazování pořadí písmen (např. v němčině často píše *dei* místo *die*)
- potíže s pamatováním slov a vět ve správném pořadí, pokud je má ústně reprodukovat (zvládne první položku, pak se ztratí)
- problém s diktáty
- potíže s psaním na tabuli
- potřeba vizuální podpory hlásek
- dobře řeší složité úkoly s jednoduchými instrukcemi, ale selhává při řešení jednoduchých úkolů se složitými instrukcemi.

Jak pomoci:

- nedávat úkoly založené na čtení
- jasné a jednoduše formulované instrukce
- úkol prezentovat v postupných krocích
- verbální informace doplňovat vizuálními podněty
- odpovědi mohou děti vepisovat do připravených grafických organizérů
- delší texty strukturovat, zvýrazňovat důležité

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

- navýšení časové dotace (píšu až 2x déle), případně rozdělení do více dnů
- společná oprava (bez stresu z testu odstraní mnoho chyb sami).

PLÁN JAZYKOVÉ PODPORY

Pro většinu žáků s odlišným mateřským jazykem i pro jejich vyučující představuje tento nástroj efektivní pomoc. Jestliže škola vyjde z jazykové diagnostiky a v PJP stanoví cíle, kterých chce u konkrétního dítěte v nadcházejícím období dosáhnout včetně stanovení konkrétních témat výuky a podpůrných materiálů, mají všichni zúčastnění včetně rodičů jasný přehled o tom, co a jak se bude dít. To může znamenat výhodu například v případě nemoci dítěte, nebo také nepřítomnosti třídního vyučujícího či vyučujících, kteří žáka běžně učí. Kromě toho je zde možné stanovit plán pro první období, kdy žák dosud není vyšetřen a nemá nastavena podpůrná opatření druhého až pátého stupně. Plán školy obvykle stanovují na jeden měsíc, výchozím bodem je minimum v každé oblasti, kterého by během následujících čtyř týdnů žák měl dosáhnout.

Výsledky školní jazykové diagnostiky a Plán jazykové podpory je vhodné poslat pedagogicko-psychologickému poradně, které poslouží jako podklad pro vyšetření dítěte.

Pokud je to jen trochu možné, volíme variantu stabilní učebny pro výuku češtiny jako druhého jazyka. Je to výhodnější jak pro vyučující, kteří mají stabilní zázemí, kam za nimi žáci s odlišným mateřským jazykem docházejí, tak pro děti, pro které je orientace ve škole minimálně zpočátku nesnadná.

Hodnocení češtiny jako druhého jazyka – pokud nejde o volitelný předmět, který budeme hodnotit samostatně, nelze hodnotit češtinu jako druhý jazyk známkou či slovním hodnocením na vysvědčení. V tom případě je třeba promítnout hodnocení z ČDJ do hodnocení českého jazyka a literatury, a to ve spolupráci obou vyučujících. Velké množství podpůrných materiálů a kurzů pro vyučující češtiny jako druhého jazyka je možné najít na www.auccj.cz.

17

Obsah Plánu jazykové podpory:

- základní údaje o dítěti (věk, ročník, třída, třídní učitel, jazykové znalosti)
- datum vytvoření plánu a předpokládané datum vyhodnocení
- výsledky jazykové diagnostiky (stupeň znalosti češtiny, dosavadní výuka češtiny, stupeň porozumění v jednotlivých předmětech, porozumění pokynům, slovní zásoba, práce s gramatikou)
- výsledky pedagogické diagnostiky (rodinné zázemí, úroveň znalostí v jednotlivých předmětech, chování dítěte v hodinách, práce s chybou a neúspěchem, účast na mimoškolních aktivitách, zájmy)
- cíle pro tento měsíc: tematické okruhy (např. představí sám sebe, základní časové údaje, orientace ve škole, představí rodinu, popíše svůj pokoj), obsahová náplň (např. bude ovládat související slovesa v přítomném čase a časování slovesa být), výslovnost (které hlásky bude ovládat), konkrétní náplň v předmětech a související terminologie (např. pro přírodovědu základní pojmy lidského těla)
- stav podpory (např. objednaná PPP/doporučení PO, poskytována podpora)
- metody a organizace výuky (např. uvolňování z českého jazyka)
- způsob zadávání práce (co písemně, co ústně)

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

- způsob hodnocení
- pomůcky
- závazek žáka
- spolupráce s rodinou.

TEORIE LEDOVCE

Teorie kanadského pedagoga Jima Cumminse odlišuje základní interpersonální komunikační schopnosti od kognitivních akademických jazykových dovedností a rozděluje jazyk do tří oblastí:

- 1) **komunikativní jazyk** – vyvíjí se jako první v běžných situacích komunikace v reálném kontextu
- 2) **kognitivní jazyk** – vyvíjí se skrze zkoumání, rozebírání myšlenek a řešení problémů (klasifikace, analýza, tvorba hypotéz, generalizace – to vše tvoří abstraktní jazyk)
- 3) **akademický jazyk** – zahrnuje metafory, personifikace, trpný rod atd.

Důležité je, že i ve škole používáme dva typy jazyka: komunikační a odborný, přičemž každý má svá pravidla a specifika. Komunikační jazyk je jen špičkou ledovce, není tolik náročný a často vychází z kontextu. Bez rozvoje odborného jazyka (slovní zásoba v daném oboru, třídění informací, čtení učebnic, vyplňování testů, psaní zápisů, zkoušení) nelze dosáhnout realizace vzdělávacího potenciálu. Problém je v tom, že jinde než ve škole se dítě odborný jazyk nenaučí.

Děti s odlišným mateřským jazykem, které se učí češtinu jako druhý jazyk, mohou obvykle relativně plynule konverzovat v češtině po dvou až třech letech (v závislosti na míře rozdílu mezi mateřským jazykem a češtinou). Pět až sedm let, některým až deset let, ale trvá, než dohodní spolužáky v odborném jazyce. Tedy ani žáci, kteří již umí dobře komunikovat, nemusejí mít osvojené akademické dovednosti, a na to musí vyučující stále myslet. Proto je nutné učit češtinu na komunikační úrovni a zároveň učit základní slovní zásobu v jednotlivých předmětech.

Pozor zejména na názvosloví – pro rodilé mluvčí je to samozřejmost, pro děti s OMJ zásadní problém. Názvosloví velice často neodpovídá běžné realitě (možná budou znát slovo *kytka*, ale těžko slovo *rostlina*, podobně *ruka/noha* versus *končetina*). V rámci práce s třídním kolektivem můžeme společně vytvářet slovníček pojmů, který bude viset ve třídě.

Je tedy důležité, abychom češtinu cíleně učili ve všech vyučovacích předmětech, nejen v českém jazyce.

Šest Cumminsových strategií

- 1) **Scaffolding** – dodatečná podpora, která dítěti umožní pochopit, o čem se hovoří (obrázky, fotografie, grafy).
- 2) **Posílení akademického jazyka** v celém vyučovacím obsahu – všichni vyučující musí myslet na to, že v předmětu mluví jiným jazykem, než při běžné komunikaci, a tento jazyk se musí všichni žáci učit (a děti s OMJ o to více).
- 3) **Využití vícejazyčných žáků** (skvělá metoda: dítě s OMJ napíše text na zadané téma ve svém jazyce a společně s rodilým mluvčím přeloží).
- 4) **Zapojení interakce psaného a čteného jazyka** – čtení v rodném jazyce výrazně pomáhá, psaní nejprve ve svém jazyce a potom překlad (i kdyby v prvních fázích za použití google překladače).

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

- 5) **Posílení povědomí žáků o vlastní identitě** – znalosti a hodnoty původní kultury a komunity.
- 6) **Využití jazyka žáků-cizinců** v jejich vzdělávání (dvojazyčné práce, představení vlastního jazyka a kultury ostatním).

POMŮCKY PRO ŽÁKY S OMJ

V počátcích mohou vyučující i dětem usnadnit situaci tzv. komunikační kartičky, na nichž jsou základní fráze „pro přežití“ v mateřském jazyce a češtině, ideálně s obrázkovým doprovodem.

Na komunikačních kartičkách využijete zejména:

- *nerozumím*
- *nevím*
- *bolí mě*
- *je mi špatně*
- *potřebuju na WC*
- *mám hlad/žízeň*
- *ztratil/a jsem se*
- *názvy vyučovacích předmětů*
- *čísla, barvy, základní pojmy*
- *měsíce, dny v týdnu, roční období*
- *otevři si sešit/učebnici*
- *sedni si*
- *napiš*
- *spočítej.*

Co je důležité v **základech komunikace s dítětem s OMJ**:

- jednoduché, ale vždy správné vyjadřování, nekomolení jazyka, neopakování chybných výrazů
- stejná slova a obraty při stejných činnostech (míč bude v tělocviku stále míč)
- pomalejší tempo řeči
- dostatečná hlasitost
- důkladná artikulace
- jasné, názorné a stručné instrukce
- ověřování porozumění.

Tiché období: většina dětí určitou dobu především naslouchá a snaží se porozumět. První pokusy o řeč přicházejí se zpožděním. To také znamená, že v tzv. *silent period* nemusejí být děti schopné sdělit všechny své (i akutní) potřeby.

Tipy pro výuku dětí s odlišným mateřským jazykem:

- obrázkový rozvrh/denní režim
- mentoring dítětem stejné národnosti/jazyka, které je již integrováno
- žádost o asistenta pedagoga – MŠMT, dotační rozvojové programy
- obrázkové slovníky a aplikace
- lepicí lístečky po třídě/škole
- google překladač.

Překladové slovníčky

SPN – pedagogické nakladatelství vydalo překladové slovníčky pojmů z českého jazyka a literatury, humanitních předmětů, matematiky, zeměpisu, přírodopisu, fyziky a chemie (v ukrajinštině, vietnamštině, ruštině, angličtině) – lze je stáhnout na <http://naseucebnice.cz/informace/16-ke-stazeni>.

Metoda klíčových vizuálů

Pro situace, kdy třída řeší něco, co žák s OMJ zatím nezvládá, se vyplatí mít připravené pracovní listy. Základem je cíl – co chceme, aby po práci s pracovním listem (nebo více listy) dítě umělo a jaká by mělo k tématu ovládat slova, spojení a fráze. Ideální metodou pro tvorbu pracovních listů je grafická vizualizace, v níž se tvoří tzv. klíčové vizuály.

Metoda klíčových vizuálů vychází z teorie Bernarda A. Mohana o vědomostních strukturách. Podle této teorie je pro efektivní jazykový rozvoj, zapojení do výuky i samotnou socializaci žáka nezbytné propojit výuku jazyka s výukou obsahu (tj. s výukou konkrétních předmětů). Podle Mohana může být jakékoli téma (tedy obsah) zasazeno do šesti hlavních vědomostních struktur – tří teoretických (klasifikace, principy, hodnocení) a tří praktických (popis, posloupnost, volba). Teoretické a praktické struktury tvoří tři navzájem propojené páry (popis často zahrnuje klasifikaci, posloupnost je často aplikací obecných principů atd.). Důležité je, že tyto vědomostní struktury jsou platné napříč kulturami. Pokud tedy chceme propojit jazykovou výuku s výukou předmětů, musíme za konkrétním sdělením, tématem nebo situací hledat obecnější struktury, které jsou společné a známé všem, tedy i žákům s OMJ, kteří jsou zatím jazykově limitováni.

Každá myšlenka, téma, situace či text obsahuje určitou vědomostní strukturu – je možné abstrahovat podle smyslu sdělení na klasifikaci, principy, hodnocení, popis, posloupnost a volbu. Každá struktura má jiné lingvistické rysy, které se odlišují od ostatních, a každá se dá vyjádřit klíčovým vizuálem. Klíčové vizuály pomáhají v dosahování obsahových i jazykových cílů zároveň.

Jak tvořit klíčový vizuál:

- vytipovat to nejpodstatnější, co chceme říct
- vytipovat slova, která by mohla dělat problémy a vymyslet způsob jejich objasnění – obrázkovou formou, piktogramy, překladem, opisem (jen pro pokročilé) nebo synonymem.

E-learning pro výuku češtiny jako druhého jazyka

Cvičení a témata pro úplné začátečníky najdete na <http://www.cestina2.cz>. Mobilní výukovou aplikaci se dvěma částmi (čeština pro život – běžná komunikační témata a čeština pro studenty – čeština předmětů základní školy, zde je vše v češtině, bez překladu, proto má každé slovo definici, obrázek a zvuk, věty a otázky ve cvičeních se stále mění) najdete na <https://www.click4czech.cz/app>.

Materiály do začátku

Praktické příručky *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince – mladší školní věk* a *Začínáme učit češtinu pro náctileté cizince – 2. stupeň ZŠ* najdete volně ke stažení na stránkách Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka – <http://www.auccj.cz/pro-ucitele/metodicke-materialy.html>.

Do úplných začátků je skvělá publikace Anny Flanderkové *Můj první pracovní sešit z ČJ*. Ještě před přijetím dítěte do výuky může pomoci *Prázdninová škola češtiny*, kterou vydal Národní pedagogický institut ČR (resp. tehdy ještě NIDV) – jde o plán pro desetidenní intenzivní kurz češtiny se sadou pracovních listů, který výborně funguje jako srpnová domácí příprava nově přijatých dětí před jejich zářijovým nástupem do školy.

Praxí osvědčený je také soubor materiálů pro děti první až deváté třídy začínající s češtinou *Hezky česky* (včetně obrazových slovníků) od Jany Tábořkové.

Pracovní listy z dílny Asociace učitelů češtiny jako druhého jazyka ke stažení: Česky s vlastovkou 1 (http://www.auccj.cz/upload/article/686/AUCCJ_Vlastovka_PL_1.pdf) a Česky s vlastovkou 2 (http://www.auccj.cz/upload/article/716/AUCCJ_Vlastovka_PL_2.pdf).

Hry a aktivity do hodin

Pro starší děti je vhodný časopis pro cizince *AHOJ*, který vychází čtyřikrát ročně online na www.casopis-ahoj.cz. Zdarma lze rovněž objednat časopis *Kamarádi*, který vychází jak v tištěné, tak elektronické verzi – najdete jej na <https://www.zaedno.org/casopis/objednavka>. Tamtéž najdete skvělý prvek pro motivaci dětí – každoroční překladatelskou soutěž pro děti.

Pro všechny věkové kategorie můžete vybírat českou prózu upravenou pro danou jazykovou úroveň (od A2) v edici *Adaptovaná česká próza* na www.czechstepbystep.cz/publikace (za úplatu). Najdete zde například pohádky, *Pražské legendy*, *Povídky malostranské*, Čapkovy povídky či povídky Petra Šabacha. Rovněž od úrovně A2 jsou k dostání adaptované texty a cvičení z nakladatelství Akropolis pod názvem *Česká čítanka*. Texty od Erbeny, Čapky, Svěráka či Suchého a Šlitry jsou ke stažení zdarma na <https://akropolis.info/citanka>.

Doporučujeme také knihu Petra Hladíka *111 nových her pro atraktivní výuku jazyků* či třídílnou sérii pro výuku češtiny jako druhého jazyka pro mládež ve věku 14 – 18 let *Levou zadní*, kterou vydala obecně prospěšná společnost Meta. Najdete na www.ceskylevouzadni.cz.

DŮLEŽITÉ KROKY V PROCESU INTEGRACE:

- máme potřebné informace od rodičů i žáka (vzdělávací historie, rodinné zázemí apod.)
- předali jsme potřebné informace (ideálně v mateřštině) o škole a českém vzdělávacím systému
- pokud jsme přijali dítě bez znalosti češtiny, upozornili jsme rodiče na nutnost zahájení komunikace s pedagogicko-psychologickou poradnou kvůli doporučení podpůrných opatření, zároveň poskytujeme podporu v prvním stupni
- všichni vyučující vědí o příchodu nového žáka s OMJ
- informovali jsme spolužáky o příchodu nového žáka a připravili kolektiv na jeho přijetí (určili jsme patrony)
- provedli jsme jazykovou diagnostiku žáka
- zajistili jsme dítěti výuku češtiny jako druhého jazyka v dostatečném rozsahu (v začátcích minimálně pět hodin týdně), ideálně v době dopolední výuky, například místo češtiny nebo naučných předmětů
- vytvořili jsme individuální plán jazykové podpory a žáka zapojujeme do výuky
- sledujeme integraci dítěte do třídního kolektivu
- pravidelně sledujeme docházku žáka a ihned reagujeme na časté absence.

Na co nezapomenout – před schůzkou s rodiči:

- odeslat rozhodnutí o přijetí žáka do školy
- písemně pozvat rodiče na schůzku s konkrétním datem a místem schůzky a kontaktem na osobu, s níž mohou datum schůzky konzultovat
- zajistit na schůzku tlumočníka
- informovat rodiče o nutnosti donesení dokladů a informací o dítěti.

22

Na co nezapomenout – na schůzce s rodiči:

- předat harmonogram školního roku
- předat informace o výuce, rozvrhu, seznam předmětových zkratk
- předat obecné informace o vzdělávacím systému v ČR
- předat informace o způsobu hodnocení a klasifikace
- předat přehled práv a povinností
- informovat o možnostech podpory žáka s OMJ
- sdělit informace o domácí přípravě
- sdělit praktické informace o oblékání, stravování apod.
- sdělit informace o platbách
- předat informace o provozu školní družiny a přihlášku
- předat informace o stravování ve školní jídelně a přihlášku.

Na co nezapomenout – před nástupem dítěte do školy:

- určit, kdo bude zodpovědný za adaptaci dítěte ve škole – mělo by jít o jinou osobu, než je třídní učitel/ka, může to být adaptační koordinátor/ka, v tom případě vyřešte jeho financování s NPI ČR (<https://cizinci.npicr.cz/adaptacni-koordinatori>)
- informovat všechny zaměstnance školy včetně těch nepedagogických o příchodu nového žáka, který nebude rozumět
- připravit na příchod nového spolužáka třídní kolektiv, určit patrona/y, upozornit školní asistentku nebo asistentku ve třídě
- připravit pomůcky (komunikační kartičky, lepicí lístečky s českými názvy, mapu školy, obrázkový slovník)
- připravit místo nového dítěte (ne moc daleko od vyučujícího, ale ne do prvních lavic, aby mohlo sledovat dění ve třídě, ideálně vedle patrona nebo již integrovaného dítěte stejné národnosti).

Na začátku integrace dítěte:

- adaptační koordinátor/ka nebo patron projde s dítětem celou školu, představí mu důležité osoby, ukáže důležitá místa a body, podle kterých se může orientovat
- patroni mohou k nácviku orientace využít každou společnou cestu po škole
- pokud je ve škole v jiném ročníku či třídě již integrované dítě stejné národnosti, zkontaktujeme s ním nováčka
- předáme dítěti důležité pomůcky (mapu školy, obrázkový rozvrh hodin s vyznačenými přesuny mezi učebnami)
- patroni budou spolužáka minimálně první týden doprovázet také na oběd a pomohou mu s objednáváním pokrmů
- první následující třídnickou hodinu věnujeme představení dítěte a vyjasnění společných pravidel
- patroni doprovázejí nově příchozí dítě také do družiny/školního klubu a seznámí je s pravidly a možnostmi, totéž učiní u nabídky volnočasových aktivit
- provedeme základní jazykovou a pedagogickou diagnostiku
- zajistíme výuku češtiny jako druhého jazyka
- vysvětlíme dítěti princip hodnocení
- vyzveme rodiče k návštěvě pedagogicko-psychologické poradny
- nabídneme konzultaci se školní psycholožkou.

KOMUNIKACE S RODIČI DĚTÍ S OMJ

Vše důležité ideálně předávejte rodičům v písemné podobě, uvádějte číselně datum a čas, přesnou adresu či číslo dveří, názvy v prvním pádě, nepoužívejte zkratky. Lepší jsou hesla než dlouhá souvětí. Nepište psacím písmem.

Infolinky Charity ČR: V akutních případech a v rodinných záležitostech můžete společně s rodiči nehovořícími česky kontaktovat infolinky pro cizince, které provozuje Charita ČR. Služba je bezplatná,

Tato příručka vznikla v rámci projektu Odlišnost inspiruje III – měníme klima škol, registrační číslo CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001397, který byl spolufinancován Evropskou unií.

Ize využít telefon nebo e-mail, funguje ve třech jazycích: vietnamštině, mongolštině a ukrajinštině. Podrobnosti najdete zde: <https://www.charita.cz/jak-pomahame/doma/integrace-cizincu/infolinky-pro-cizince/>.

Mongolština: 733 676 667, mongol.info@charita.cz, pondělí a středa 9 – 11 a 14 – 16

Ukrajina: 731 431 431, ukrajina.info@charita.cz, pondělí, středa, pátek 9 – 12 a 14 – 17

Vietnamština: 605 999 969, vietnam.info@charita.cz, pondělí, středa, pátek 9 – 12 a 14 – 17.

SPECIFIKA ONLINE VÝUKY DĚTÍ S OMJ:

Informujte rodiče o konkrétní podobě distanční/rotační výuky ve vaší škole – zda vůbec, ve kterých předmětech, za jakých podmínek a v jakých časech probíhá online výuka; které prostředí vyučující používají (Google Classroom, Bakaláři, WhatsApp); jak jsou zadávány domácí úkoly a samostudium; jak má žák vypracované úkoly odevzdávat; jak může žák vyučující kontaktovat.

Důležité je, jakým způsobem bude škola v rámci distanční/rotační výuky realizovat podporu žáka s OMJ, zejména pokud realizuje ČDJ. Funkčnost komunikačních kanálů nejprve několikrát ověřte jak u dítěte, tak u rodičů. Proberte techniku, kterou má dítě doma, případně nabídněte zapůjčení.

Při online výuce nespolehejte na to, že dítěti s OMJ pomohou rodiče – češtině většinou nerozumějí, často nemají čas se s dítětem učit nebo být přítomni u distanční výuky.

To ale neznamená, že takový rodič nemůže být dítěti oporou a především že nemůže dohlížet na to, aby dítě dělalo, co má. Sdělte rodičům, co od nich očekáváte.

Umožněte dětem s OMJ živý kontakt – ideálně alespoň dvakrát týdně ve formě online chatu, telefonátu, online konzultace + otevřené konzultační hodiny (pro všechny žáky).

Pozor u dětí z druhého stupně na:

a) přehlčení

b) všichni spoléhají, že tomuto dítěti se věnuje ten druhý, třetí...

Dbejte na pravidelný kontakt s češtinou – v době pandemie se smyslně možnosti tréninku češtiny na minimum (nákupy, koníčky atd.). Ujistěte se, že tento neformální kontakt v češtině dítě má (online třídnické hodiny – kontakt s vrstevníky, mentor ze třídy, práce ve skupinách atd.).

Pozor na srozumitelnost instrukcí – Podle cv., které jsem zadala na minulou hodinu, vypracujte několik podobných vět a souvětí. Zašlete na můj e-mail do konce týdne. versus Strana 48, cvičení 2. Napiš tři podobné věty. Pošli na e-mail jana.blahova@naseskola.cz. Termín odevzdání: 19. 2. 14:00.

Zadávejte úkoly tak, aby je dítě zvládlo udělat samo, nebo mu zprostředkujte pomoc – určete dítěti mentora, který mu pomůže, nebo zadejte práci ve skupině, kde s dítětem s OMJ budou vhodní žáci.

Pokud dítě nezvládá, nasměrujte ho na distanční doučování pro děti s OMJ (Most PRO: info@mostlp.eu, Organizace pro pomoc uprchlíkům: alena.makovcova@opu.cz, Sdružení pro integraci a migraci: konradova@migrace.com).

Dávejte pravidelnou a srozumitelnou zpětnou vazbu – sdílejte správná řešení zadaných úkolů, hodnotěte pouze pokrok daného žáka, ved'te online třídnické hodiny alespoň jednou za 14 dní.